

РОЗДІЛ V. МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

УДК 341.1/8

DOI <https://doi.org/10.26661/2786-5649-2021-4-08>

Правові цінності: природа, значення та питання акультурації в аспекті євроінтеграції України

Реньов Є. В.*кандидат юридичних наук,**доцент кафедри міжнародного і європейського права**Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна**майдан Свободи 4, Харків, Україна**orcid.org/0000-0001-5791-0548**renov@karazin.ua*

Ключові слова: *правова аксіологія, цінності, правові цінності, цінність права, держава, громадянське суспільство, акультурація.*

У статті здійснюється аналіз правових цінностей у світлі їхньої природи, значення та видозмін в період євроінтеграції України. Правові цінності розглядаються як своєрідний результат відношення певного соціального суб'єкта до права, за якого властивості останнього піддаються оцінці відповідно до того, наскільки вони відповідають уявленням і потребам цього суб'єкта.

Із точки зору держави правові цінності відіграють особливу роль в упорядкуванні суспільних відносин. Вона створює правові норми, обов'язкові до виконання всіма членами суспільства, в яких виражаються, перш за все, інтереси влади. Тому правові цінності є засобом вираження й захисту інтересів влади, здійсненням політики держави усередині країни і на міжнародній арені.

Що стосується акультурації українських правових цінностей у аспекті євроінтеграції нашої держави, то важливого значення набувають основні європейські цінності, що закріплені у ст. 2 Договору про Європейський Союз (в чинній редакції), а саме: «Союз заснований на цінностях поваги людської гідності, свободи, демократії, рівності, правової держави і дотримання прав людини, включаючи права осіб, що належать до меншин».

У Конституції України можна знайти схожі правові цінності – її Розділ II закріплює широкий спектр прав і свобод людини і громадянина. Однак проблема полягає у хибній практиці застосування зазначених норм. Для ефективної реалізації європейських правових цінностей вкрай важливою вбачається боротьба з корупцією.

Останні всеукраїнські соціологічні опитування, результати яких наводяться у статті, вказують на те, що найбільшою перешкодою для розвитку України наші громадяни вважають корупцію.

Задля подолання головної проблеми суспільства, підвищення прозорості судової влади була ініційована чергова спроба проведення судової реформи. Однак штучні перепони, що створюються на шляху формування Етичної ради, суттєво перешкоджають реальному запровадженню в життя суспільства цінностей, визнаних європейською спільнотою.

**Legal values:
the nature, significance, and issues of acculturation in the aspect of Ukraine's
European integration**

Renov I. V.

Candidate of Law,

Associate Professor at the Department of International and European Law

V. N. Karazin Kharkiv National University

Svobody Sq., 4, Kharkiv, Ukraine

orcid.org/0000-0001-5791-0548

renov@karazin.ua

Key words: *legal axiology, values, legal values, value of law, state, civil society, acculturation.*

The article focuses on the analysis of legal values in terms of their nature, significance and changes during the period of European integration of Ukraine. Legal values are considered as a kind of result of the certain social actor's attitude to the law, in which the properties of the latter are evaluated respectively to the extent of their corresponding to the ideas and needs of this actor.

From the point of view of the state, the legal values play a special role in the ordering of public relations. The state creates legal norms that are binding on all members of society, in which, first of all, the interests of the authorities are expressed. Therefore, legal values are means of expressing and protecting the interests of the authorities, the embodiment of the country's policy within the country and in the international arena.

As for the acculturation of Ukrainian legal values in the aspect of the European integration of our state, the main European values enshrined in Art. 2 of the Treaty on the European Union: "The Union is founded on the values of respect for human dignity, freedom, democracy, equality, the rule of law and respect for human rights, including the rights of persons belonging to minorities".

Similar legal values can be found in the Constitution of Ukraine – its Chapter II enshrines a wide range of human and civil rights and freedoms. However, the problem lies in the false practice of the application of these norms. For the effective implementation of European legal values, the fight against corruption is extremely important.

The latest all-Ukrainian sociological polls, the results of which are presented in the article, indicate that our citizens consider corruption as the main obstacle to the further development of Ukraine. It is believed that even war in eastern Ukraine does not create such severe problems as corruption does. This is evidenced in the results of the sociological study "30 years of independence: what achievements and growth problems Ukrainians see and what they hope for in the future", conducted in the summer of 2021. Corruption was named as the biggest problem by 38.5%. And only the second significant obstacle is the war – 18%.

To overcome the main problem of society, as well as to increase the transparency of the judiciary, another attempt was initiated to carry out judicial reform. On August 5, the Laws of Ukraine came into force, designed to restart the work of the High Qualification Commission of Judges and the High Council of Justice.

However, society again sees artificial obstacles created on the way to the formation of the Ethics Council, which, with the participation of Western experts, should check the current composition of the High Council of Justice for compliance with the criteria of professional ethics and integrity. This obstacles significantly hinder the real implementation of the values recognized by the European community into the life of society.

Вступ. Ще в античному світі панувала думка про те, що право зумовлене необхідністю встановлення порядку та певної усталеності в суспільному житті. Вже тоді люди розглядали право як надважливий засіб встановлення свободи і справедливості. Наукові праці вчених останніх років дедалі більше присвячені дослідженню природи цінностей державно-правових явищ, критеріїв їх оцінки, властивостей права, що свідчать про його ціннісну складову, форми і прояви цінностей права і, звичайно, про заходи із забезпечення сприйняття права як цінності.

Аналіз останніх джерел і публікацій. Питанню правових цінностей приділяли увагу у своїх працях видатні вітчизняні та зарубіжні науковці. Зокрема, ця проблема підіймалася в роботах С.С. Алексеєва, С.І. Максимова, Н. Неновські, Ю.М. Тодики, А. Дж. Тойнбі, Ю. Хабермаса, І.В. Яковюка та ін. Попри це, вона не втрачає своєї актуальності у зв'язку з фундаментальним значенням згаданої категорії.

Основною метою статті є аналіз правових цінностей в аспекті їх природи та значення, розгляд інструментальної і культурної функцій правових цінностей, власної цінності права, а також приділення уваги питанню акультурації українських правових цінностей у аспекті євроінтеграції нашої держави.

Виклад основного матеріалу. Стосовно змісту категорії «цінність» прийнято вважати, що зазначене поняття може бути віднесене до тих понять, які генетично виникають в інших областях знання, але у зв'язку з практичними цілями або дослідницькими завданнями вони впливають в сферу права й отримують відповідний юридичний зміст – набувають статусу правових через їх закріплення в правових нормах.

Поняття такого роду можна вважати консолідованими – тобто такими, що виникли у власній галузі, однак у процесі адаптації до особливостей юридичної практики та науки набули нового, інакшого значення.

Перш за все, будучи результатом людського досвіду, цінності визначають існуючу в суспільстві культуру і впливають на подальший розвиток останньої, включаючи і політичну, і правову. Панівні в суспільстві в конкретних історичних умовах цінності визначають формування певних моделей поведінки (бажаних або ні), що знаходить своє відображення і в правовій сфері [1, с. 5].

Пронизуючи суспільне буття і суспільну свідомість, правові цінності виступають своєрідним джерелом, «контрольними еталонами» мотивації вчинків людей. Охоплюючи усі сфери суспільного життя, система цінностей і відповідних їй принципів засновується на історичному досвіді людства [2, с. 122].

Якщо в нормах визначаються певні межі, в рамках яких дозволена людська активність, то цінності передбачають ідеали, до яких прагне людина та які підтримуються суспільством в цілому.

Президент України Володимир Зеленський в одному зі своїх виступів зазначив: «Єдність життєво необхідна для збереження України та для спільного вирішення інших викликів. Впевнений, що сьогодні міцним фундаментом для національної єдності є не тільки мова і наше історичне минуле. Об'єднуючим фактором для побудови нової, сильної України мають стати цінності. Цінності, які згуртують нас заради спільного майбутнього. Цінності свободи, демократії, громадянського суспільства та правової держави» [3].

Тому вкрай важлива задача права – інкорпорувати суспільні цінності, розвиваючи їх, створюючи на базі них відповідні правила, що спрямовані на реалізацію і захист зазначених цінностей.

Позитивне відношення до права, сприйняття його як цінності формується під час зіставлення його властивостей, можливостей з потребами суб'єкта, тобто в рамках особливого ціннісного відношення.

«Приємним кожен називає те, що приносить насолоду; прекрасним – те, що йому подобається; гарним – те, що він цінує, схвалює, тобто те, в чому він вбачає об'єктивну цінність», – вважав основоположник німецької класичної філософії Іммануїл Кант [4, с. 211].

Відомий британський філософ Джон Стюарт Маккензі зазначав, що задоволення можна описати як відчуття цінності. Цінність міститься в об'єктах, які задовольняють бажання людини. Якщо вони отримані, задоволення гарантується як наслідок [5, с. 34].

Правові цінності мають позитивне значення для життя і діяльності людини, соціальних спільнот, груп, всього суспільства в цілому. Поза потребами цих суб'єктів немає і самих цінностей. По відношенню до суспільних потреб цінності відіграють інструментальну роль, адже право є ефективним засобом, за допомогою якого вирішуються проблеми і досягаються цілі різних суб'єктів.

А для держави правові цінності відіграють особливу роль в упорядкуванні суспільних відносин. Пояснюється це декількома причинами. Перша з них пов'язана з особливостями правотворчості. Незважаючи на проголошення принципу демократизму, здійснення правотворчої діяльності і можливості допуску до неї широкого кола осіб, держава залишається монополістом у цій сфері. Вона створює правові норми, обов'язкові до виконання всіма членами суспільства, в яких виражаються, перш за все, інтереси влади. Держава не може створювати цінність тільки для

особи і суспільства, яка одночасно виступатиме антицінністю для неї самої. Тому правові цінності є засобом вираження й захисту інтересів влади, здійсненням політики держави усередині країни і на міжнародній арені.

Інший бік цінностей в праві виявляється в забезпеченні за допомогою права безпеки держави. Окрім цього, цінності виступають у якості критерію оцінки соціально корисної і соціально шкідливої поведінки членів суспільства, що дозволяє державі своєчасно реагувати на відхилення в поведінці своїх громадян і направляти її в єдине русло.

Право – не єдина система соціальних норм, що виконує функцію впорядкування суспільних відносин. Разом з правом діють і інші соціальні норми: моральні, етичні, корпоративні, релігійні тощо. Так само як і право, вони є формами і засобами, за допомогою яких здійснюється регуляція поведінки і суспільних відносин людей, виражають об'єктивну потребу будь-якого суспільства у впорядкуванні дій і взаємин його членів та в підпорядкуванні їх поведінки соціально необхідним правилам, виступають як потужний чинник свідомої та цілеспрямованої дії соціальної спільноти на спосіб і форми життєдіяльності людей [6, с. 76].

Проте в ході історичного розвитку суспільства не всі соціальні норми змогли утримати свої позиції. Відмирили одні і виникали інші види соціальних норм, і лише право продовжує зберігати своє значення і силу, наповнюючись новим змістом, демонструючи соціальні зміни, збагачуючись досягненнями і надбаннями цивілізації. Ці обставини дають підстави розглядати право як складову людської цивілізації – як певну культурну цінність. У правових цінностях відбивається життя у всіх його складних проявах і за його змістом можна робити висновок про культуру народу.

Цінності права пов'язують право з культурою, адже кожна з них складалася впродовж тривалого часу, в умовах складних соціальних відносин і суперечностей. Наприклад, в Дигестах римського імператора Юстиніана були сформульовані такі важливі положення, як об'єктивність суду, повнота доказів («один свідок – не свідок») тощо. Ще в епоху рабовласницького, а потім і феодального суспільств почали зароджуватися і розвиватися гуманістичні ідеї рівності перед законом, справедливого поводження з особами, які порушили закон, ідеї попередження правопорушень, що поступово відбивалися і формулювалися у якості правових цінностей сьогодення.

Разом з інструментальною і культурною функціями правових цінностей, в літературі неодноразово робилася спроба визначення власної

цінності права. Так, болгарський вчений-юрист Н. Неновський називає важливою можливість права забезпечити стабільність, порядок і організованість в суспільстві [7, с. 56].

Звертає на себе увагу наявна в літературі пропозиція вбачати власну цінність права не як матеріалізованого утворення, а як ідеального явища, цінності права, як мети суспільства і його частин [8, с. 64]. Таку цінність права пропонують називати телеологічною.

У зарубіжній літературі так само має місце вказівка на цінності права як мети, але в тісному зв'язку з інструментальною цінністю. Право є метою в певному відношенні, оскільки саме воно є важливим соціальним засобом трансформації існуючого в належне. Визнання за правом цінності як мети не зменшує його значення як засобу.

Справедливість цього твердження підтверджується реальними подіями правової сфери. Наприклад, побудова правової держави неможлива без максимальної, тотальної реалізації права і загальнообов'язкових, нормативно закріплених уявлень про форму і зміст правової держави в конкретних історичних і національних умовах. У цьому випадку право – мета соціуму. Здійснення процесу правового виховання пов'язане з формуванням високого рівня правової освіченості й активності громадян, шанобливого ставлення до права. Тут спостерігається перехід права-засобу в право-мету, і, навпаки, по ланцюжку «засіб–мета–засіб». Спочатку право використовується для створення платформи проведення заходів щодо виховання правової свідомості. Потім саме виховання стає засобом, що забезпечує ефективну реалізацію права в правомірних діях громадян, тобто право виступає як мета. Нарешті, в умовах високого рівня правосвідомості та правової культури суспільства право виступає результативним засобом перетворення об'єктивної дійсності.

За тією ж схемою можна охарактеризувати процес створення норм права. Спочатку право регламентує діяльність компетентних органів і осіб зі створення нових правових надбудов, виступаючи регулятивним інструментом. Потім вказані суб'єкти «будують» право, яке тепер є метою їх діяльності. Створене право вступає в процес регулювання суспільних відносин знову як засіб.

Наведене дозволяє вказати на те, що цінності обумовлені практичною діяльністю людини (об'єднань людей) і тісно пов'язані з нею, оскільки тільки через людину цінності набувають відповідного характеру. Отже, правові цінності, з одного боку, залежать від об'єктивних властивостей права, а з іншого – від конкретних потреб суспільства. Таким чином, за відсутності

у цінності якостей, об'єктивно необхідних для задоволення соціальних потреб, її важко вважати цінністю, принаймні, суспільно значущою. Але й об'єктивно властиві цінностям корисні якості поза взаємодією з інтересами, цілями і потребами суб'єктів не роблять їх правовими цінностями в аксіологічному сенсі. Тільки в процесі людської діяльності потенційні правові цінності отримують своє актуальне існування.

Також вважаємо за потрібне приділити увагу питанню акультурації українських правових цінностей у аспекті євроінтеграції нашої держави. Під правовою акультурацією розуміють процес взаємодії правових систем на рівні їх структурних елементів, що здійснюється через публічні та приватні відносини і в результаті може призвести до видозміни одного чи кількох елементів правової системи [9, с. 113]

Правові цінності в кожній з країн по-різному реалізуються в їх правових нормах, інститутах і наукових доктринах. Це пов'язано з наданням різного ступеня значимості окремим цінностям у тій чи іншій усталеній локальній спільноті. При цьому сучасне суспільство, як єдине ціле, змушене шукати оптимальне поєднання всіх існуючих цінностей, які в силу відмінності різних культур набули своєї самостійності й унікальності. Це відбувається у зв'язку з ускладненням структури людського соціуму, його трансформацією в напрямі глобалізації, що змушують усе людство в цілому шукати основи міжнародно-правових стандартів. Створення та підтримка цих стандартів дають можливість вироблення механізму захисту єдиних для всього людства цінностей та уникнення конфлікту цінностей між різними державами і їх об'єднаннями [10, с. 33].

Одним із напрямків правової акультурації є реалізація євроінтеграційних процесів, адже Україна є асоційованим членом Європейського Союзу. Враховуючи перспективи вступу України до Європейського Союзу, важливо приділити увагу основним європейським цінностям, що закріплені у ст. 2 Договору про Європейський Союз (в чинній редакції), а саме: «Союз заснований на цінностях поваги людської гідності, свободи, демократії, рівності, правової держави і дотримання прав людини, включаючи права осіб, що належать до меншин» [11, с. 17]. Відповідно до статті 49 вищезгаданого Договору втілення перелічених цінностей у життя вважається одним із критеріїв вступу до Європейського Союзу.

У Конституції України можна знайти схожі правові цінності – її Розділ II закріплює широкий спектр прав і свобод людини і громадянина. Однак проблема полягає у хибній практиці застосування зазначених норм. Як зазначає Кристина Жебровська, незважаючи на закріплення значної

кількості європейських правових цінностей на законодавчому рівні, їх реальне втілення доволі часто суперечить європейським стандартам [12, с. 12]. Тож для ефективної реалізації європейських правових цінностей вкрай важливою вбачається боротьба з корупцією.

У липні – серпні 2021 року Київський міжнародний інститут соціології провів всеукраїнське опитування громадської думки щодо топ-проблем нашої країни. Питання корупції посіло друге місце (згадали 56,3% респондентів), поступившись лише війні на Донбасі (63,9%). Відповідно до результатів опитування проблематика безробіття чи комунальних тарифів турбує людей значно менше, ніж корупція, яка є першопричиною багатьох інших проблем [13].

Загальнонаціональне дослідження «30 років незалежності: які здобутки і проблеми зростання бачать українці й на що сподіваються у майбутньому», проведене Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва спільно з соціологічною службою Центру Разумкова влітку цього року, продемонструвало ще більш яскраве відношення людей до корупції як головної проблеми суспільства. Найбільшою перешкодою для розвитку України респонденти назвали корупцію – 38,5%. І лише другою суттєвою перешкодою є війна – понад 18%. У цьому ж дослідженні було встановлено, що за 30 років незалежності, на думку опитаних, найменше вдалились Україні боротьба з корупцією (59,4% визнали її зовсім неуспішною) і формування справедливого судочинства (48,3%) [14].

Задля підвищення прозорості судової влади була ініційована чергова спроба проведення судової реформи – 5 серпня набули чинності Закони України №1629-IX від 13.07.2021 та від №1635-IX 14.07.2021, які мають на меті перезавантажити роботу Вищої кваліфікаційної комісії суддів і Вищої ради правосуддя.

Однак суспільство знову бачить штучні перепони, що створюються на шляху формування Етичної ради, яка за участі західних експертів має перевірити чинний склад Вищої ради правосуддя на предмет відповідності критеріям професійної етики та добросовісності, а надалі – перевіряти кандидатів на посади членів Вищої ради правосуддя. Рада суддів України

«Міжнародні партнери призначили висококваліфікованих експертів для підтримки оновлення найвищого в Україні органу судового управління – Вищої ради правосуддя. Однак Рада суддів України відмовила висунути українських суддів для участі у процесі – відмова, яка загрожує зірвати запевнення справжньої судової реформи в Україні», – зазначили у Державному департаменті США [15].

Аналогічні заяви пролунали і від послів країн «Великої сімки» та посла ЄС в Україні, які закликають нашу державу провести зазначену реформу задля наближення євроатлантичного майбутнього України та залучення іноземних інвестицій.

Висновки. Таким чином, євроінтеграційний вектор розвитку України спонукає державу адаптувати вітчизняне законодавство до загальноприйнятих міжнародних та європейських стандартів, а також провести надважливу судову реформу. Останні соціологічні опитування теж

свідчать про те, що боротьба з корупцією та формування справедливого судочинства підтримується більшістю населення держави. Тим не менше, незважаючи на суспільний запит на такі зміни та підтримку з боку європейських партнерів, втілення фундаментальних змін ускладнюється спротивом старої системи. Тому наразі маємо констатувати лише декларативне запровадження в життя суспільства цінностей, передбачених статтею 2 Договору про Європейський Союз.

Література

1. Автономов А.С. Ценности конституции. *Государство и право*. Москва. 2009. № 3. С. 5–11.
2. Яковюк И.В. Правовая культура как характеристика качественного состояния правовой системы. *Право Украины*. Киев, 2013. № 1. С. 117–132.
3. «Єдність – це головна тема цього форуму», – Володимир Зеленський. Офіційний сайт міської ради Маріуполя. URL: <https://mariupolrada.gov.ua/news/%C2%ABednist---ce-golovna-tema-cogo-forumu%C2%BB---volodimir-zelenskij5db9726944c97> (дата звернення: 01.11.2021).
4. Кант И. Сочинения в шести томах. Том 5 / Под общ. ред.: Я.Ф. Асмуса, А.Я. Гулыги, Т.И. Ойзермана. Редактор тома В.Ф. Асмус. Москва : Мысль, 1966. 564 с.
5. Mackenzie J.S. Introduction to Social Philosophy. HardPress Publishing, 2013. 482 p.
6. Нерсесянц В.С. Философия права: учебник. Москва : Норма, 2004. 656 с.
7. Неновски Н. Право и ценности / Вступ. ст. и пер. с болг. В.М. Сафронова; под ред. В.Д. Зорькина. Москва : Прогресс, 1987. 248 с.
8. Новгородцев П.И. Об общественном идеале. Москва : Правда, 1991. 640 с.
9. Тарабукін О.Ю. Правова акультурація у сучасній правовій системі України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: *Право*. Ужгород : Гельветика, 2012. № 19. Ч. 1. С. 111–114.
10. Громовий Я.С. Правова цінність як загальнотеоретична категорія. *Науковий вісник УжНУ*. Серія «Право». 2019. № 59. Том. 1. С. 30–34.
11. Consolidated versions of the Treaty on European Union and the Treaty on the functioning of the European Union. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2010. 403 p.
12. Жебровська К.А. Правові цінності у взаємодії правових систем : автореферат дис. канд. юрид. Наук ; Нац. ун-т «Одеська юридична академія». Одеса, 2017. 20 с.
13. Суспільно-політичні настрої населення України: результати опитування, проведеного 24 липня – 1 серпня 2021 року методом особистих («face-to-face») інтерв'ю. Київський міжнародний інститут соціології. URL : <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1055&page=1> (дата звернення: 01.11.2021).
14. 30 років незалежності: які здобутки і проблеми зростання бачать українці й на що сподіваються у майбутньому (липень-серпень 2021 р.). Разумков Центр. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/30-rokiv-nezalezhnosti-iaki-zdobutky-i-problemy-zrostannia-bachat-ukraintsi-i-na-shcho-spodivaiutsia-u-maibutnomu> (дата звернення: 01.11.2021).
15. Judicial Reform in Ukraine (press statement). The U.S. Department of State. URL : <https://www.state.gov/judicial-reform-in-ukraine/> (date of request: 01.11.2021).

References

1. Avtonomov A.S. (2009) Tsennosti konstitutsii [Constitutional values]. *Gosudarstvo i pravo*, no. 3, pp. 5–11.
2. Yakovyuk I.V. (2013) Pravovaya kul'tura kak kharakteristika kachestvennogo sostoyaniya pravovoy sistemy [Legal culture as a characteristic of the quality state of the legal system]. *Pravo Ukrainy*, no. 1, pp. 117–132.
3. Volodymyr Zelenskyi (2019) Yednist – tse holovna tema tsoho forumu [Unity is the main topic of this forum]. Ofitsiyniy sait miskoi rady Mariupolia. Retrieved from: <https://mariupolrada.gov.ua/news/%C2%ABednist---ce-golovna-tema-cogo-forumu%C2%BB---volodimir-zelenskij5db9726944c97> (accessed 1 November 2021).
4. Kant I. (1966) *Sochineniya v shesti tomakh. Tom 5* [Compositions in six volumes. Volume 5]. Pod obshch. red: Ya.F. Asmusa, A. Ya. Gulygi, T.I. Oyzermana. Redaktor toma V.F. Asmus. Moskva: Mysl', 564 p. (in Russian).

5. Mackenzie J.S. (2013) *Introduction to Social Philosophy*. HardPress Publishing, 482 p.
6. Nersesyants V.S. (2004) *Filosofiya prava* [Philosophy of law]. Moskva : Norma, 656 p (in Russian).
7. Nenovski N. (1987) *Pravo i tsennosti* [Law and values] / Vstup. st. i per. s bolg. V.M. Safronova; pod red. V.D. Zor'kina. Moskva : Progress, 248 p. (in Russian).
8. Novgorodtsev P.I. (1991) *Ob obshchestvennom ideale* [On the social ideal]. Moskva : Pravda, 640 p. (in Russian).
9. Tarabukin O.Yu (2012) Pravova akulturatsiia u suchasni pravovii systemi Ukrainy [Legal acculturation in the modern legal system of Ukraine]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii: Pravo*. Uzhhorod: Helvetyka, no. 19, p. 1, pp. 111–114.
10. Hromovyi Ya.S. (2019) Pravova tsinnist yak zahalnoteoretychna katehoriia [Legal value as a general theoretical category]. *Naukovyi visnyk UzhNU. Serii «Pravo»*, no 59, p. 1, pp. 30–34.
11. The European Union (2010) Consolidated versions of the Treaty on European Union and the Treaty on the functioning of the European Union. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 403 p.
12. Zhebrovska K.A. (2017) *Pravovi tsinnosti u vzaiemodii pravovykh system* [Legal values in the interaction of legal systems] (PhD Thesis). Odesa, Nats. un-t «Odeska yurydychna akademiia», 20 p. (in Ukrainian).
13. Kyivskiy mizhnarodnyi instytut sotsiologii (2021) *Suspilno-politychni nastroi naseleattia Ukrainy: rezultaty opytuvannia, provedenoho 24 lypnia – 1 serpnia 2021 roku metodom osobystykh («face-to-face») intervii* [The results of a survey conducted on July 24 – August 1, 2021 by the method of personal ("face-to-face") interviews]. Retrieved from: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1055&page=1> (accessed 1 November 2021).
14. Razumkov Tsentr (2021) *30 rokiv nezalezhnosti: yaki zdobutky i problemy zrostannia bachat ukraintsi y na shcho spodivaiutsia u maibutnomu (lypen-serpen 2021r.)* [30 years of independence: what achievements and problems of growth do Ukrainians see and what do they hope for in the future (July-August 2021)]. Retrieved from: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/30-rokiv-nezalezhnosti-iaki-zdobutky-i-problemy-zrostannia-bachat-ukraintsi-i-na-shcho-spodivaiutsia-u-maibutnomu> (accessed 1 November 2021).
15. The U.S. Department of State (2021) *Judicial Reform in Ukraine (press statement)*. Retrieved from: <https://www.state.gov/judicial-reform-in-ukraine/> (accessed 1 November 2021).